

თინათინ გაბელაია,
შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი,
სადოქტორო პროგრამა: ხელოვნებათმცოდნეობითი
კვლევები, „თეატრმცოდნეობა
(თანამედროვე ქართული თეატრი)“
ხელმძღვანელი: თეატრმცოდნე, ხელოვნებათმცოდნეობის
დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი გიორგი ცქიტიშვილი

საკვანძო სიტყვები: ადამიანის დრამა, ბილაბიური იდეა, ადამიანის ფილოსოფიური იდეა, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ტრადიციაში შემუშავებული იდეა, მაქს შელერი, ჟან დე ლაბრიუერი, მიშელ მონტენი, ნემესეოს ემესელი, გრიგოლ ნოსელი, ბრის პარენი, სვამი ვიკეკანანდა.

ადამიანის დრამა

ადამიანზე „ყველაფერი უკვე ითქვა, ჩვენ ძალიან გვიან მოვედით, რადგან აგერ უკვე შვიდი ათას წელზე მეტია, რაც ადამიანები არსებობენ და ამროვნებენ. ზნე-ჩვეულებებზე გამოთქმული უმშვენიერესი და უსრულქმნილესი ამრების მოსავალი დიდი ხანია მოწეულია და ჩვენ ისლა დაგვრჩენია, რომ ძველი თუ ახალი დროის ბრძენკაცთა მიერ დატოვებული თითო-ოროლა თავთავილა ავკრიფოთ“¹

კვლევის სიმძიმის ცენტრად ადამიანი დავსახე, ამიტომ მეჩვენება, რომ მართებული იქნება, თუ მსჯელობას ცენტრალური ფიგურის - ადამიანის დრამის, ადამიანის იდეის განმარტებით შევუდგები.

ადამიანის ცნების (ფენომენის) განსაზღვრას მრავალი მეცნიერული და რელიგიური მიმართულება ცდილობს. ასეთთა რიგშია: ანთროპოლოგია, გენიალოგია, ისტორია, ლინგვისტიკა, მედიცინა, ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, სოციოლოგია, ეთნოგენეზი, ეთნოგრაფია, ფილოსოფიური ანთროპოლოგია და მეცნიერების მრავალი სხვა დარგი. პირველი ბიძგი კი ადამიანის იდეის განსაზღვრებას, საკუთარი დაკვირვებით, რელიგიამ (თეოლოგიური ხასიათის ტექსტებმა) და ეტიმოლოგიურმა მითებმა („ენუმა ელიშ“, „გილგამეში, ენქიდუ და მიწისქვეშა სამყარო,“ „ცისა და მიწის

¹ ლაბრიუერი, ხასიათები, 1995, გვ. 5.

მთა,“ „კუმბარი“-ურის მითი) მისცეს. რომ არა ეს ორი მძლავრი ფუნდამენტი, შესაძლოა, არც დასმულიყო საკითხი ამგვარად - რა არის ადამიანობა? ადამიანად ყოფნა რა მოვლენაა?

მეცნიერება, ასე თუ ისე, სწორედ ამ არსებულ, მზა რელიგიურ და მითოლოგიურ ფუნდამენტზე დაშენდა. ყოველ შემთხვევაში, ის მოიხმობს და ადარებს მაინც ადამიანზე ნაგროვებ უძველეს ცოდნას, საკუთარ დაკვირვებასა და გამოცდილებას. ამიტომაც, მოულოდნელი არ იქნება, თუ ადამიანის იდეის განსაზღვრებას, თავდაპირველად, სხვადასხვა პერიოდის თეოლოგიურ ნაშრომებზე დაყრდნობით შევეცდები.

თანამედროვე საზოგადოებაში უკვე ერთგვარ ფორმულა-სავით ჩამოყალიბდა ადამიანის განსაზღვრების სამგვარი ტიპი (იგულისხმება მეცხრამეტე საუკუნის ბოლო ხანა, ანთროპოლოგიის მეცნიერებად აღიარების საუკუნე). ადამიანის იდეის შემაჯამებელ ფორმულირებად მაქს შელერისეული ხედვა მივიღეთ. მეცნიერი თავის ნაშრომებში ავითარებს აზრს, რომ ადამიანსა და პირუტყვს ერთმანეთისგან განარჩევს პიროვნება/პერსონის ცნება. იგი მიიჩნევს, რომ პიროვნულობა ადამიანში მარადიულობის ელემენტია და ის, ადამიანი, იგივე მიკროკოსმი, სამყაროში სამი სახის იდეით განისაზღვრება. ესენია: 1. ბილაბიური იდეა, 2. ადამიანის ფილოსოფიური იდეა, 3. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ტრადიციაში შემუშავებული იდეა.

ვინაიდან, ადამიანის არსის უპირველეს განსაზღვრებას მეცნიერებაც რელიგიური სწავლებების საფუძველში ეძებს, საკამათოც არაფერია. მსჯელობა ადამიანის რაობის შესახებ ძველი თეორეტიკოსებისა და წმინდა მამების ნაშრომების ციტირებით დავიწყოთ. ეს ნაშრომები წარმოდგენას შეგვიქმნის რაში მდგომარეობს ადამიანის ბილაბიური იდეის არსი.

მეცნიერებისგან განსხვავებულ რელიგიურ ტრილში ადამიანის იდეის განსაზღვრა დროისმიერ სამყაროში, ძალზე საინტერესოდაა გადმოცემული წმინდა ბასილი დიდის, გრიგოლ ნოსელის, ნემესეოს ემესელის შრომებში. თავის მხრივ, ეს ავტორები ეყრდნობოდნენ მათ უძველეს წინამორბედებს, წმინდა მამათა ეპისტოლეებსა და, რა თქმა უნდა, წმინდა წერილს. მთავარი აზრი კი ადამიანის იდეის განსაზღვრებისას ისაა, რომ ადამიანი მოიაზრება სულიერ არსად, რომელიც ხატი და მსგავსია ღვთისა. როგორია ეს ხატი უფლისა, რითაა ის მიმსგავსებული ღვთაებას? ამაზე წმინ-

და ბასილი დიდი თავის შრომაში - „ჰომილიები ექვსი დღისათვის“ განმარტავს, რომ ადამიანის შესაქმის ბოლოს შექმნას თავისი მიზეზი აქვს. რელიგიური თვალსაზრისით, ადამიანი მოიაზრება „მეუფედ, რომელსაც სამეუფოდ განემზადა დედამიწა“. ადამიანი მიწას ყველა ქმნილების გვირგვინად მოევლინა. დღემდე კამათობენ, რატომ მოხდა ასე, რატომ შეიქმნა ადამიანი ბოლო ქმნილებად? არაერთხელ დასმულა შეკითხვა, ხომ არ აკნინებს ბოლოს შექმნა სამყაროში ადამიანის გამორჩეულ როლს?! იქნებ ეს მოვლენა ქმნის საფუძველს მისი დრამისთვის?!

წმინდა გრიგოლ ნოსელს არგუმენტად მოჰყავს მეფისა და ქვეშევრდომების მაგალითი. მას ადამიანის, როგორც უზენაესი ქმნილების, უპირატესობაში ეჭვი არ შეაქვს, რადგან მიიჩნევს, რომ - მეფე ქვეშევრდომებზე ადრე არასდროს ჩნდება წვეულებაზე... ადამიანი, როგორც მპყრობელი ყოველივესი, რაც „ხილულ იქმნა“, არის მეფე და გვირგვინი შექმნილთა. წმინდა მამა, თავის ნაშრომში „წმინდა წერილის“ ერთი საგულისხმო პასაჟისკენ მიმართავს მკითხველის ყურადღებას. ის განმარტავს, რომ ქმნილებების შექმნის პროცესს, შესაქმის დროს, ღმერთის ბჭობა არ უძღვოდა წინ, ხოლო ადამიანის ქმნადობისას, პირიქით. „თქუა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატად ჩვენდა და მსგავსად. და მთავრობდეს თევზთა ზღვასათა და მფრინველთა ცისათა და პირუტყვთა და მხეცთა ყოვლისა ქუეყანისა და ყოველთა ქუეყარმავალთა, მრავალთა ქუეყანასა ზედა“. ეს მსჯელობა კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ ყოველივეზე აღმატებული და უპირატესი დედამიწაზე, რელიგიური თვალსაზრისით, ადამიანია. ამავე აზრს განავრცობს წმინდა მამა ნემესეოს ემესელიც, თავის თეორიულ ნაშრომში, რომელიც ადამიანის რაობას შეეხება: „...არცა ესე იჩქითად შეჰმზადა, არამედ პირველად და სხუათაცა ცხოველთა - შორის ბუნებითნი რანი -მე გულის-ხმის-ყოფანი და ხელოვნებანი და გულარძნილობანი მაცხოვრებელობისა - მიმართნი დახსნა, რათა მახლობელ სიტყვერთა / ესე ჩნდნენ, და ესრეთლა, ჭეშმარიტად სიტყვერი (ცხოველი), კაცი წარმოაჩინა“.¹

რელიგიური გაგებით, ადამიანი არის ხორცშესხმული, სულიერი ლოკოსი, რომელიც ჩვენი პლანეტის ერთგვარი დიადემაა.

ადამიანს თავისი დრამის ამოხსნის პროცესში კიდევ უფრო ურთულდება საქმე, მას შემდეგ, რაც ბჭობას იწყებს საკითხზე - რა

¹ ნემესეოს ემესელი, ბუნებისა-თვის კაცისა, 1914, გვ. 9.

არის უპირატესი მასში - სული თუ სხეული?!

წმინდა მამა ნემესეოს ემესელი მიანიშნებს, რომ ამგვარი ფიქტური „ელინური ცდომილების“ ნაყოფია. იგი წერს, რომ მცდარია იმგვარი წარმოდგენა ადამიანზე თითქოს, ადამიანი თიხის ძეგლის მსგავსად შეიქმნა და შემდგომ სიტყვით მიენიჭა უკვდავი სული. თიხის ქმნილება მისი მტკიცებით არ უსწრებდა წინ ადამიანის გონიერი ბუნების - სულის - შექმნას. ძველი დროის ავტორთან სული სხეულზე უპირატესი არაა: „...ღმერთის წინასწარმცნობელი ძალით, კაცობრივი ბუნება ყოფიერებაში მთელი სისავსით მოვიდა... ნაწილთა შექმნისას ერთმანეთზე ადრე არცერთი წამოჩენილა, არც სული უწინარეს სხეულისა და არც - პირიქით, რათა ადამიანი შექმნის დროის მიხედვით სხვადასხვა ნაწილად არ დაყოფილიყო და თავისივე თავის წინააღმდეგ არ ამხედრებულიყო. რადგანაც, თანახმად სამოციქულო სწავლებისა, ჩვენი ბუნება ორმაგად მოიაზრება: კაცისა ხილულისა და დაფარულისა (1 პეტრ. 3,4), მაშინ ერთის ადრე, ხოლო მეორის გვიან დაბადებით შემოქმედის ძალა როგორც არასრულყოფილი და ყოველივეს მეყსეულად შექმნისათვის არასაკმარისი, ისე იმხილებოდა, რადგან მან საქმე ორად გაყო, რათა თითოეული ნახევარი ცალ-ცალკე შეექმნა... ჭეშმარიტება არ იქნება მტკიცება არც სულის სხეულის უწინარესად არსებობისა და არც სხეულისა - თვინიერ სულისა, არამედ ორივეს ერთი საწყისი აქვს, უმაღლესი კანონის მიხედვით, - ღმერთის ნებით პირველსაფუძვლად დადებული და მეორის (კანონის) მიხედვით - დაბადების მიზეზთან შეერთებული“.¹

ნემესეოს ემესელი ჯეჯილზე მსჯელობს, რათა უკეთ აღიქვას მკითხველმა მისი სიტყვები. ის გვიჩვენებს დავაკვირდეთ ამ მცენარის მარცვალს, რომელშიც წინდაწინვეა მოაზრებული მცენარის ღერო, მუხლთაშორისებითურთ. ამავე პრინციპზე დაყრდნობით მსჯელობს ის ადამიანის იდეაზე. ნემესეოს ემესელს მიაჩნია, რომ ადამიანი წინასწარ ატარებს იმ ნაწილებს თავის თავში, რაც შემდგომ ადამიანის თვალისთვის ხილული ხდება.

ადამიანის გონებას უჭირს თავისი არსის პირველმიზეზთა ლოგიკური ახსნა. მისთვის თანდაყოლილი სათნოების გამჟღავნება აფიქრიანებს, ათასგვარ კითხვის ნიშნებს წარმოქმნის მისი მოაზროვნე ნაწილის წიაღში. სასულიერო ავტორები ადამიანის დრამის ამ მონაკვეთსაც გულდასმით იკვლევენ. ისინი გვარწმუნებენ, რომ

¹ ნემესეოს ემესელი, ბუნებისა-თვს კაცისა, 1914, გვ. 378 -380.

ადამიანს აქვს „ბუნებრივი სათნოებანი“, რომელიც მან განსწავლის შედეგად კი არ შეიძინა, არამედ დაბადებიდან თანდაჰყვა. „არცერთი მეცნიერება არ გვასწავლის, ავადმყოფობა შეიძულეთო, მაგრამ ჩვენ თვითონვე გვძავს ყოველივე, რაც კი მწუხარებას გვაყენებს. ასე რომ, სულშიც არის რალაც, რომელიც განსწავლის გარეშეც ერიდება ბოროტებას“.¹

საგულისხმოა ასევე დრამატიზმის ის ასპექტიც ადამიანში, რომ იგი ინფორმირებულია თავისი შეზღუდული უნარების შესახებ. მან იცის რომ ზედმიწევნით ღვთაებრივი დროით დასაზღვრულ სიცრცეში ვერ იქნება. ამდენად, ის გაიმეორებს თავისს პირველსაწყისს თავისივე უნარისა და შესაძლებლობის ფარგლებში. შეღერის პიროვნულობის ცნება შესაძლოა უკავშირდებოდეს, ან უფრო მეტიც, ემთხვეოდეს რელიგიური სწავლების ამ მონაკვეთს. სათნოება – პიროვნულობის კავშირთან შეიძლება გავაიგივოთ. მეცნიერული ხედვით ეს პიროვნულობით აღინიშნება, ხოლო რელიგიური განმარტებით პიროვნულობა სათნოებასთან იგივედება.

ადამიანის იდეის განმარტებისას (შედარებით უფრო თანამედროვე ავტორთან) დრამატული ისაა მე-19 საუკუნის ინდოელ ფილოსოფოსთან და სულიერ მოძღვართან, სვამი ვივეკანანდასთან, რომ მისმა თანამედროვე ადამიანმა თავის თავს უნდა დაუმტკიცოს თავისი მნიშვნელოვნება. იმის აღიარებას კი არ უნდა დასჯერდეს, რომ ღვთის შვილია, არამედ ღრმად უნდა ირწმუნოს, რომ თავის თავში „მიღწიოს ღმერთობას“... რადგან ადამიანი და მხოლოდ ადამიანია წარსულის ძალისხმევის შედეგი და მომავლის დაბადების მიზეზი²...

„ანთროპოლოგიას ზემოდან,“ ადამიანის იდეის განსაზღვრებას, მოსდევს მეორე, ადამიანის ფილოსოფიური იდეით განსაზღვრა. ის ადამიანის იდეას რელიგიისაგან განსხვავებული, თუმცა არანაკლებ საგულისხმო კუთხით წარმოაჩენს.

ფილოსოფია საგანთა წესრიგის (მარადიული წესრიგის) პირველმიზეზში ჩაწვდომას ლამობს. ასეთივე მსჯელობის საგანია მისთვის ადამიანიც. ამ შემთხვევაში, ფილოსოფოსი ადამიანის საკუთარი ისტორიის ამოცნობისთვის იღვწის. მას არ ასვენებს ფიქრი ადამიანის იდეის გაგებაზე.

¹ წმინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმისათვის კაცისა, 2010, გვ. 123.

² სვამი ვივეკანანდა, ჯანა - იოგა, 1996.

რიგი ფილოსოფიური მოძღვრებებისა ეყრდნობა და ეპასუხება ბილაბიურ იდეას. არსებობს მისი უარყოფის არაერთი მაგალითიც, თუმცა მთავარი პრინციპშია. ფილოსოფია „მზა იდეამდე“ ლოგიკური მსჯელობით მიდის. ასევე „იდეის“ უარყოფასაც ამავე ხერხით ცდილობს. ადამიანის ფილოსოფიური იდეის დრამატიზმი კი იმაში მდგომარეობს, რომ გონითი არსების საწყისების მოძიების მცდელობა ძირითადად სრულყოფილ ჭეშმარიტებამდე ვერ მიდის. წინა მოძღვრებას ყოველთვის გამოუჩნდება უფრო ძლიერი კონკურენტი და მის აბსოლუტურ იდეალურობაში ეჭვს შეატანინებს მკვლევარს. ამრიგად, ფილოსოფიაში ჯერ ისევ დგას საკითხი მატერიალურია თუ არამატერიალური გონიერი არსება – ადამიანი?! კონფლიქტის დრამატულობა იმაში მდგომარეობს, რომ ფილოსოფოსმა იცის გონის არამატერიალურობის შესახებ, მაგრამ ამის დამტკიცებას ცდილობს ადამიანისთვის გასაგები ლოგიკის მოშველიებით.

ფილოსოფიური განსაზღვრებით ადამიანი გონებით დაჯილდოვებულ ცოცხალ სუბიექტად მოიაზრება. ადამიანის განსაკუთრებულ ადგილს სამყაროში, ფილოსოფიური იდეით, სწორედ მისი გონის პრიმატი განაპირობებს. ამგვარი გაგება მკვეთრად არც ბილაბიურ იდეას უპირისპირდება და არც მხოლოდ მისი წიაღიდანაა ამოზრდილი. ფილოსოფიური ხედვით სამყაროს მოწყობის ფუნდამენტი კოსმიური გონება, იგივე ლოგოსია. თუ ვის ხელშია ეს ლოგოსი ან რის მფლობელობაშია, ამაზე პასუხის კვლევას არ შეუდგება ფილოსოფოსი, რადგან მან თავიდანვე იცის, რომ ადამიანი თვითკმარი არსება არაა, როგორც ეს სრულქმნილი ღვთის შემთხვევაში გვაქვს... ფილოსოფოსისათვის ამას არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს. ფილოსოფოსს ადამიანი სულ სხვა ჭრილში აინტერესებს, ის უკირკიტებს ადამიანის იდეას, ხოლო მის გარეთ მყოფ, მასზე ზემოქმედების მომხდენ ძალებზე მსჯელობს ისევე, როგორც მჯელობს ნებისმიერ სხვა იდეაზე... პირობითად ადამიანის გამჩენ მიზეზს მან შეიძლება უწოდოს ღმერთი ან მატერიის მიღმა მყოფი არსი. ვინაიდან, მკვლევარ-ფილოსოფოსს წარმოდგენა არ აქვს სხეულებრივი ფორმა აქვს მისთვის უხილავ მსჯელობის საგანს თუ უსხეულოა. სიცოცხლის სხვაგვარი ფორმების კვლევა მეცნიერს ისევ და ისევ ადამიანის იდეიდან გამომდინარე აინტერესებს. უფრო ზუსტად, მას სურს ამოხსნას არამატერიალური არსი, რამდენადაც ის უკავშირდება ადამიანს.

რას წარმოადგენს გონების პრიმატი ადამიანში, რითი გამოარჩევს ფილოსოფოსი პირუტყვისგან ადამიანს?

ფილოსოფიური იდეით ადამიანის ჭვრეტისას მთავარია მსჯელობა, ადამიანის იდეათა სრულქმნა და მსჯელობაზე დაყრდნობით ლოგიკური, მეცნიერულად ახსნადი პასუხის მოპოვება ადამიანის რაობაზე. მე-20 საუკუნის ფილოსოფოსთა ნაშრომებში ადამიანის იდეა, მისი სიცოცხლის ნაყოფიერების ახსნა იმაზე დამყარებული, თუ რა არის პიროვნების წარმმართველი პრინციპი. ჰეგელთან და კანტთან ეს გონების პრიმატია. დემოკრიტესთან, ჰობსთან და ჰოლბახთან საუბარია ნატურალიზმის უპირატესობაზე, ჰერაკლიტესთან, სტოელებთან, სპინოზასთან, ლაიბნიცთან, წამოწეულია ობიექტური რეალიზმის უპირატესობა, პლატონთან, ფიბტესთან, კარლაილთან და მენ დე ბირანთან საუბარია თავისუფლების იდეალიზმზე. ნიცშეს მოძღვრებებში ადამიანი მხოლოდ იმ საფეხურზეა პიროვნება, როდესაც „ცრუ“, „მაჟნე“, „ირეალური“, „შეთხზული“, „თვალთ უხილავი“ წარსულისაგან ჩამოშორებისთვის შრომობს. დილთაისთან პირიქით - წვდომა, გაგების სურვილი სხვა წარსულისა და სხვა ადამიანისა, მჭიდროდ დაკავშირება ტრადიციასთან, ეს გამოარჩევს სხვა სულიერისაგან ადამიანის იდეას. ბერგსონთან - ინტუიცია, უშუალო ცოდნის ფლობა და გემმარიტების უშუალოდ დანახვის უნარი. ყოველი ფილოსოფოსი სხვადასხვაგვარად ხსნის ადამიანის იდეას.

ფილოსოფოსი ჟან დე ლაბრიუერი „ხასიათებში“ განაზოგადებს ბილაბიური იდეის არსს. ფრანგი მოაზროვნე „წმინდა წერილს“ არ იშველიებს, რომ ახსნას და აჩვენოს თავისი დებულება. ის მსჯელობით მიიწევს ლოგიკურიდან რწმენისმიერისაკენ.

„...არცერთი არსების სული, თუკი ის აზროვნებს, არ შეიძლება შეიცავდეს მატერიის რაიმე ნაწილს. ...დავუშვათ, რომ ყველაფერი მატერიალურია და ჩემი აზრიც, ისევე, როგორც ყველა სხვა კაცის აზრი, მხოლოდ და მხოლოდ მატერიის ნაწილსადაა თავისებური ურთიერთგანლაგების შედეგია. ვინღა შემოიტანა მაშინ სამყაროში არამატერიალურ საგანთა ცნება? განა მატერიას შეუძლია შეიცავდეს ისეთ წმინდა, მარტივსა და არამატერიალურ იდეას, როგორცაა სულის ცნება? განა მატერიას ხელეწიფება წარმოშვას ის, რაც უარყოფს და მეტიც, გამორიცხავს თვითონ მას? როგორ შეიძლება მატერია იყოს მოაზროვნე საწყისი ადამიანში, თუკი ის სწორედ იმის საბუთად გვევლინება, რომ ადამიანი არამატერია-

ლურია?“.1

მეორე მხრივ, არსებობს ისეთი ფილოსოფიური მოძღვრებები, რომლებიც გამორიცხავენ ჟან დე ლაბრიუერის მოსაზრებებს. მაგალითად, მატერიალისტი ფილოსოფოსები, როდესაც ადამიანის იდეის განმარტებას ცდილობენ, სრულიად შორდებიან ადამიანის ბილაბიურ იდეას და სხვა კატეგორიებს ეყრდნობიან. ერთი რამ ნათელია, მსჯელობის სიმწყობრე იდეათა სამყაროში, მისი ფლობა განარჩევს სწორედ ადამიანის უნარებს სხვა სულიერის უნარებისაგან, ის აყენებს ადამიანს პირუტყვზე უპირატეს მდგომარეობაში. შემდეგ მომეყვანა ბილაბიურ იდეათა საპირისპირო მოსაზრებების უხვი მაგალითი, რაც გამორიცხავს ადამიანისა და ღვთაებრივის ურთიერთკავშირს, თუმცა ამ შემთხვევაში, მათი შეპირისპირება ნაშრომის შინაარსს მხოლოდ უსაგნოდ განავრცობს. ფილოსოფოსთა მოძღვრებების შეპირისპირება არ წარმოადგენს ჩემს დასახულ ამოცანას. მთავარია, გავიზარო, არა ის, თუ რომელი მოძღვრებაა მეორეზე მწყობრი და სრულქმნილი, არამედ ის, რომ ფილოსოფოსობა, თავად არის იმ იდეის გამოხატულება, რასაც ადამიანის ფილოსოფიური იდეით განსაზღვრა ნიშნავს. რაიმე სახის მსოფლმხედველობის ქონა ადამიანში უკვე მტკიცებულებაა იმისა, რომ ადამიანი თავისი გონის მეშვეობით სხვა გვარის სულიერზე თავისივე მოცემულობითაა აღმატებული. მას შეუძლია მსჯელობა, იდეათა სამყაროს შექმნა და ამ შექმნილის ფლობა. უკეთ რომ ვთქვათ, ფილოსოფოსობა ადამიანის არსის მისი სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილია.

ბრის პარენი - „პრეფილოსოფიური ამროვნება მესოპოტამიაში“ - შენიშნავს, რომ დღეს ფილოსოფიის არსი, მისი ბედი და საჭიროება რთულად განსასაზღვრია. ის ერთმანეთს ადარებს რელიგიის წიაღიდან ნასაზრდოებ (თეოლოგიის ჩარჩოში მოქცეული ინდუისტური მოძღვრებები) და ასევე მისგან დაშორებულ ფილოსოფიურ მოძღვრებებს. თუმცა აქვე დასძენს, რომ ვინაიდან ფილოსოფია ისეთივე მსოფლმხედველობაა, როგორც რელიგია და როგორც რელიგიას, მასაც არ შეიძლება მეცნიერება ეწოდოს. ადამიანის ფილოსოფიური იდეით განსაზღვრა რამდენად დაცლილია და ცალკე მდგომი თეოლოგიური მიგნებებისგან ეს მკვლევარისთვის საკამათო საკითხია. მისი დაკვირვებით ფილოსოფია თავისი მსჯელობის ძირითად საგნად სწორედ ადამიანად ყოფნის

¹ ლაბრიუერი, ხასიათები, 1995, გვ. 38 – 39.

პირობას სახავს და ცდილობს აღმოაჩინოს სიმწყობრე აზრთა და მსჯელობათა „ქარიშხლისებურ მოძრაობაში“.¹ ამ „დაძაბულ ძიებაში“ ფილოსოფოსი ავითარებს აზრს, რომ ადამიანის დრამას წარმოადგენს გონების უპირატესობის განცდა, სწორედ გონება იქცევა ერთადერთ დამცავ იარაღად მათივე უღმობელოებისაგან.

ერთი შეხედვით, თანამედროვე ადამიანის ხელთაა ყველა ბერკეტი, რომ თვალსაწიერი გაიფართოვოს და საკუთარი იდეის თვითგამორკვევაში ხელი არ შეეშალოს. თუმცა, სწორედ ეს შეუზღუდავი ინფორმაცია ანაწევრებს მის მთლიანობას და გადააქცევს მის არსებობას დრამატულად. ადამიანი, რაც უფრო მეტად ამროვნებს, იკვლევს თავის არსს, რაც მეტად იძიებს მის რაობას, მით მეტად ცალკეედება თავისივე ხრწნადი „მე“-საგან. ვერ გავექცევით იმ ფაქტს, რომ ეს უნარი – მსოფლმხედველობის ქონისა – სხვა სიცოცხლისუნარიან არსებებზე უპირატესობის მიუხედავად ასევე იანებს მას. ბიბლიური ეკლესიასტეს მიგნებისა არ იყოს ბრძენკაცის დრამას წარმოადგენს მისივე გათვიცნობიერებულობა, რომელიც „ადამიანს ტკივილს უმატებს...“.² ის თუ მოაზროვნეა, კარგად იცის, წინდაწინვე აცნობიერებს, რომ ოდესღაც დაასრულებს თავის სხეულებრივ არსებობას. მას ეს პრივილეგია ერთგვარ მძიმე ტვირთად აწევს გულზე. ადამიანის ფიქრები მიმართულია იმის შეცნობისკენ, რაც არასდროს უხილავს და არც უგრძენია, რაზეც გადმოცემითაც არავის უსაუბრია დარწმუნებით. ეს სიკვდილია. თუმცა გააჩნია, ვინ როგორ შეხედავს ამ საკითხს. ფილოსოფოსებს აქვთ ჩამოყალიბებული არგუმენტები თუ რატომ არ არის სხეულებრივი კვდომა იმაზე საშიში, ვიდრე „ამ სიცოცხლეში“ ადამიანის დაბადებაა. ისინი დამაიმედებელ დასკვნებს აკეთებენ და გამოსდით ნაღველის გაქარვება, რაც თან სდევს ადამიანის სიკვდილზე ფიქრს. ნათქვამია: „ვინც მიეჩვია სიკვდილს, მონობას გადაეჩვიაო“.³ მაგრამ განა ეს გამონათქვამი დაგვაავიწყებს ძრწოლას უცნობი მოვლენის მიმართ, რომელიც ადამიანს, თავისი სიცოცხლის განმავლობაში, ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს დრამად ესახება?!

მიშელ მონტენთან ვკითხულობთ, რომ „...მთელი თქვენი სიცოცხლის საქმე ისაა, რომ სიკვდილი ბარდოთ. სანამ გრძელდება სიცოცხლე, გრძელდება კვდომაც, რადგან სიკვდილს მხოლოდ მა-

¹ პარენი, პრეფილოსოფიური აზროვნება..., 1992, გვ. 156.

² ბიბლია, ეკლესიასტე, 1989, გვ. 587.

³ მონტენი, ცდები, 1992, გვ. 11.

შინ თუ დააღწევთ თავს, როცა მოკვდებით. ან, თუ გნებავთ, მხოლოდ მაშინ მოკვდებით, როცა თავს დააღწევთ სიცოცხლეს. მაგრამ სანამ ცოცხლობთ, იმავდროულად, კიდევაც კვდებით, ხოლო სიკვდილი გაცილებით უფრო სასტიკად, უფრო მძაფრად და დაუნდობლად უტევს მომაკვდავს, ვიდრე იმას, ვინც უკვე მოკვდა“.¹

ახლა შევეცდები ავხსნა, რაში მდგომარეობს ადამიანის იდეა საბუნებისმეტყველო გაგებით – „ანთროპოლოგია ქვემოდან“. რას ემყარება ის? როგორ განსაზღვრავს ადამიანის რაობას ამ სამყაროში?

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ტრადიციაში შემუშავებული ამ მსოფლმხედველობით, ადამიანი წარმოიშვება ბუნების ევოლუციის გარკვეულ საფეხურზე და არის განვითარებული ცხოველი. თუმცა ის წარმოადგენს ცხოველის განსაკუთრებულ სახეობას – „ჰომო ფაბერს“. „ანთროპოლოგიას ქვემოდან“ ადამიანი დაჰყავს მასზე დაბლა მდგომ არსებამდე და იქიდან ცდილობს მისი ბუნების წვდომას (მაგალითად გამოდგება გენიალოგია და ევოლუციის თეორია). მე-20 საუკუნეში დაიწყო ევოლუციური მოძღვრებით კრეაციული (ღვთის მიერ სამყაროს შექმნის) შეხედულების ჩანაცვლება. ევოლუციური იდეების ფორმირების მნიშვნელოვან ეტაპად მიიჩნევა ჩარბ დარვინის შრომები. მეცნიერის აზრით, ჩვენი პლანეტის ყველა თანამედროვე ბინადარი ნელნელა, თანდათან თვითონ განვითარდა მარტივი ორგანიზმებიდან. ბუნებრივი გადარჩევის ამ ჰიპოთეზამ სრულყოფილი სახე ვერ მიიღო, რადგან დარვინის ვარაუდს ზოგი სახეობის კვლევისას გენეტიკური მონაცემები მკვეთრად გაემიჯნა. საჭირო გახდა ევოლუციის სინთეზური თეორიის შექმნა, რომელიც მუტაციურ ცვლილებებს და ბუნებრივ გადარჩევას პოპულაციურ დონეზე განიხილავდა, გენეტიკის მონაცემთა გათვალისწინებით.

ევოლუციური თეორია მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარშივე დაიშალა მრავალ ურთიერთსაპირისპირო და ურთიერთგამომრიცხავ ჰიპოთეზად (მაგ: ევოლუციის თეორია ნეიტრალური მუტაციების საფუძველზე, წყვეტილი წონასწორობის ჰიპოთეზა, სისტემური მუტაციების შესახებ ჰიპოთეზა, ჰიპოთეზა მოზაიკური ევოლუციის თაობაზე და ა.შ.). თუმცა ვერცერთი მათგანი ორგანიზმთა წარმოშობის პირველსაწყისს ვერ ხსნის ამომწურავად. ეს ვერც „მაკროევოლუციის ჰიპოთეზის“ პირობებში მოხდა. მისმა მიმდევ-

¹ მონტენი, ცდები, 1992, გვ. 20.

რებმაც გეოლოგიურ ფენებში, ნამარხ ორგანიზმებში ვერ შეძლეს აღმოეჩინათ გარდამავალი რგოლები სახეობათა შორის. აშკარაა ასევე პალეონტოლოგების ასწლოვანი ძიების წარუმატებლობაც. ისინი მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ბუნებაში გარდამავალი ფორმები არც არასდროს არსებობდა. ევოლუციური თეორიის ჩარჩოებში დღემდე ვერ მოხერხდა პასუხის გაცემა მთავარ კითხვაზე, საიდან გაჩნდნენ პირველი ორგანიზმები?

მე-18 საუკუნემდე ადამიანები დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ღვთისგან ერთხელ შექმნილ სამყაროში ყველა ცოცხალი ორგანიზმი და, მათ შორის, ადამიანიც არსებობდა დიდი სტრუქტურული ცვლილებების გარეშე. მაგრამ დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა აზრი, რომ ცხოველთა სახეობები სულაც არ არის ღვთის ქმნილება, არამედ ისინი ერთმანეთისგან განვითარდნენ ევოლუციის პროცესში, ხოლო თვით ადამიანი მაიმუნისგან წარმოიშვა, თუმცა ეს აზრი არანაირი მტკიცებულებით არ დასტურდება. არც ეოანთროპი (პილტაუდელი ადამიანი), არც ჰესპეროპითეკი (ნებრასელი ადამიანი), არც დრიოპითეკები, რამაპითეკი (დელის მახლობლად აღმოჩენილი ადამიანი), ავსტრალოპითეკი (სამხრეთელი ადამიანი), ჰაბილისები, სინანთროპი (პეკინელი ადამიანი) არ არიან გარდამავალი სახეობები მაიმუნისა ადამიანამდე.

ამ თეორიას ვერ ეყრდნობა მეცნიერება, რადგან ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ მატერიალიზმის დრო წავიდა. ფიზიკურ-ქიმიური ან თუნდაც ბიოლოგიური ასპექტი საკმარისი არ არის სიცოცხლის ფაქტორების გამოსახატად, რომ არაფერი ვთქვათ აზროვნების ფაქტორის შესახებ.

საბოლოოდ, ადამიანის ცხოვრებისეულ დრამად იქცევა როგორც ტემპარიტების ფლობის, ასევე მისი საშუალოდ ან სრულიად აღუქმელობის ფაქტორი. უტოპიურია მისი გულუბრყვილო სურვილი მხრიდან ჩამოიხსნას „მძიმე და დამთრგუნველ ფიქრთა საგზალი,“ რადგან მის მსოფლმხედველობაში შეჭრილი ურთიერთშეთანხმებელი, დისკომფორტის შემტანი მოცემულობანი გამუდმებით ხელს უშლიან მის „სისავსეს“, დროითა და სივრცით დასაზღვრულ პირობებში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბიბლია, ეკლესიასტე, თავი პირველი, საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი, 1989.
- ბუაჩიძე, თამაზ. ფილოსოფიური ანთროპოლოგია, კოლორი, თბილისი 2003.
- ემესელი, ნემესიოს. ბუნებისა-თვის კაცისა. ბერძნულიდან გადმოღებული იოვანე პეტრიწის მიერ, ქართული ტექსტი შეისწავლა, გამოსაცემად დაამზადა და ლექსიკონ-საძიებლები დაურთო ს.რ. გოგრაძემ, საეკლესიო მუზეუმი N17, ტფილისი 1914.
- ვივეკანანდა, სვამი. ჯანა-იოგა, თარგმანი და შეიშვნები ბაჩანა ბრეგვაძისა, თბილისის დამოუკიდებელი უნივერსიტეტი „კენერი“, 1996.
- მონტენი, მიშელ. ცდები, ახალი თარგმანები, 1992.
- პარენი, ბრის. პრეფილოსოფიური აზროვნება მესოპოტამიაში, ახალი თარგმანები, 1992.
- ჟან დე ლაბრიუერი, ხასიათები, ახალი თარგმანები, თბილისი, 1995.
- ფრეიერი, ე. დარვინიზმი, წიგნი მეორე ევოლუციონური თეორია ადამიანის წარმოშობის შესახებ, ტფილისი, სტამბა ექვთიმე ივ. ხეულაძისა, 1896.
- წმინდა გრიგოლ ნოსელი, შესაქმისათვის კაცისა, სამი ქართული რედაქცია ბერძნული ტექსტითურთ, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტი, პროგრამა „ლოგოსი“ პუბლიკაციები და ლონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის სფეროში, საქართველოს საპატრიარქო, წიგნი დაიბეჭდა პროგრამის „დიონისიოს ვალერასი ბიზანტინისტიკის განვითარებისათვის“ მხარდაჭერით, თბილისი, 2010.
- ჯოხაძე, დავით. „ჩარლზ დარვინი და მისი ევოლუციური თეორია (მეთოდური მითითება), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2004.

UNIVERSITY PhD PROGRAM

Tinatin Gabelaia,

PHD Student - Art Studies, „Theatre Studies (Contemporary
Georgian Theatre)“

Shota Rustaveli Theatre and Film State University
Supervising theatrical expert, Doctor of Arts, Associate
Professor - George Tskitishvili

HUMAN DRAMA

Summary

Keywords: *Human drama. A biblical idea. The philosophical idea of man. An idea developed in the tradition of the natural sciences. Max Scheller. Jean de La Bruyère. Michel Eyquem de Montaigne. Nemeseos Emeseli. Grigol Noseli. Swami Vivekananda.*

Reasoning around human drama begins with defining the human idea. In the century of recognition of anthropology as a science, Max Scheller singled out three types of definitions of the human idea. These are: the biblical idea, the philosophical idea of man, the idea developed in the tradition of the natural sciences.

The biblical idea - the same “anthropology from above” - seeks to define the essence of man on the basis of religious teachings. Ancient theological texts and the theoretical works of ancient or modern authors (Nemeseos Emeseli, Grigol Nosselli, Swami Vivekananda...) give impetus to deepen the drama of the human theological idea.

“Anthropology from above” is followed by a second definition of a person with a philosophical idea. According to the philosophical explanation, a living entity endowed with a human mind is superior to other living beings in the ability to create. According to the philosophical idea, the primacy of the human mind has a special place in the world. With philosophers, however, in the process of defining human essence, a more important issue is the study of the origin of the mind. Is the person’s mind of a material or immaterial?! Part of the philosopher’s worldview spreads the biblical idea of

man, part - assures us of the opposite. However, the main reason for contemplating a person with a philosophical idea is to perfect human ideas and obtain a logical, scientifically explicable answer based on reasoning. The works of Jean de la Bruyere, Michel Montaigne allow us to explore what defines the idea of man in a philosophical context and what lies in its drama.

“Anthropology from below” - the idea of man in the natural sense - is a worldview developed in the tradition of the natural sciences, which focuses on the origin of man. He considers man to be a developed animal at a certain stage of the evolution of nature. “Anthropology from below” takes man to the creature below him and from there tries to access his nature. This part of the paper also explains the peculiarities and shortcomings of such a definition of the human idea.